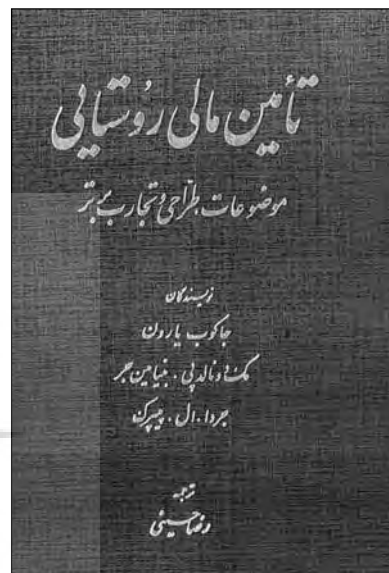


ساماندهی واسطه‌گری مالی در روستا

عباس رحیمی

عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی وزارت جهاد کشاورزی
Rahimiabs@yahoo.com



- تأمین مالی روستایی (موضوعات، طراحی و تجارب برتر)
- جاکوب یارون و دیگران
- رضا حسینی
- نشر علوم کشاورزی کاربرد
- ۳۵۲، ۱۳۸۱ صفحه، ۱۰۰۰ نسخه، ۲۵۰۰ تومان

مقدمه:

بخش عمده‌ای از جمعیت کشورهای در حال توسعه در مناطق روستایی ساکن اند و فعالیت اصلی آنها کشاورزی است. نظام بهره‌برداری اکثریت این کشاورزان خرده دهقانی است و هر یک مدیریت تولید و بازرسانی محصولات مزرعه خود را به عهده دارند، برای تداوم فعالیت و تأمین هزینه‌های جاری و ثابت تولید، دسترسی به اعتبارات ضرورت اساسی دارد. عوامل مختلفی سبب دشواری تدارک نهاده مالی در این مناطق می‌شود و چرخه فقر را تشدید می‌کند زیرا عدم سرمایه‌گذاری کافی در تولید به کاهش درآمد و افزایش فقر می‌انجامد. برخی از عواملی که عرضه اعتبار به کشاورزان خرده‌پا را دشوار می‌سازد، عبارت است از: فصلی بودن فعالیت در مناطق روستایی و در نتیجه به اوج رسیدن تقاضا در فصل کشت، تمرکز درآمد خانوارها در فصل برداشت، هزینه بالای خدمات‌رسانی مالی به دلیل پراکندگی جمعیت روستایی، فقدان وثیقه مناسب و تعداد اندک کارکنان با تجربه در بخشهای مالی روستایی. به همین دلیل است که دولت‌ها در اغلب کشورها مداخله در بازارهای مالی روستایی را برای بهبود توزیع درآمد از وظائف خود می‌دانند. اما عموماً مداخله دولت در بازارهای مالی روستایی نتوانسته است تأثیر چندان مثبتی بر فقر و بهبود توزیع درآمد برجای نهد. مطالعه نشان می‌دهد که فقط ۵ درصد کشاورزان در آفریقا و تقریباً ۱۵ درصد در آسیا و آمریکای لاتین به اعتبارات دسترسی داشته‌اند، به طور متوسط در کشورهای در حال توسعه ۵ درصد وام‌گیرندگان ۸۰ درصد اعتبارات را دریافت کرده‌اند. (لاهورف و دیگران، ۱۳۷۷: ۸۹)

معرفی:

کتاب «تأمین مالی روستایی» در راستای پاسخگویی به یکی از چالشهای مهم سیاستگذاری در حوزه توسعه روستایی یعنی «نحوه ساماندهی واسطه‌گری مالی» تدوین شده است. این کتاب مجموعه‌ای از پژوهشهای علمی و تحقیقاتی کارشناسان بانک جهانی است که در مورد بازارهای مالی روستایی و نقش دولت و سازمانهای غیر دولتی در تأمین مالی روستایی به رشته تحریر درآمده است. کتاب از سه بخش و ۹ فصل تشکیل شده است.

بخش اول

عنوان بخش اول «مروری بر رویکرد سنتی» است و در آن تلاش شده تا به صورت مسئله اصلی کتاب، یعنی چالشهای بازارهای مالی روستایی پرداخته شود. رویکرد سنتی در واسطه‌گری مالی بر مداخله دولت در بازارهای مالی روستایی استوار است. این مداخلات به دو بخش مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شود.

«مداخلات غیر مستقیم به بهبود فضای سیاسی از طریق توسعه اقتصاد کلان و ثبات بخش مالی اشاره دارد و مداخلات مستقیم شامل اقداماتی از قبیل تشکیل واسطه‌گریهای مالی دولتی و پرداخت نرخهای بهره یارانه‌ای است.» (ص ۴۱) نویسندگان کتاب معتقدند «گرچه نیت دولتها در کار مداخله خوب بوده است، اما در حقیقت، بسیاری از مشکلات تشدید شده است.» (ص ۳۸)

مهم‌ترین مشکلات تشدید شده بدین شرح است:

یارانه از طریق نرخهای بهره زیر نرخ بهره بازار معمولاً منجر به بیرون



فعالیت، ص ۶۱»

به طور خلاصه نویسندگان معتقدند که «رویکرد سنتی تأکید کمتری بر هدف‌های توسعه روستایی درازمدت‌تر دارد، ص ۶۰»
بخش دوم

در بخش دوم چشم اندازهای جدید تأمین مالی روستایی که در دهه ۱۹۸۰ پدیدار شده است مورد بحث قرار می‌گیرد، در این رویکرد هدف مهم گسترش درآمد و کاهش فقر است و تفاوت مهمی در موضوعات، استراتژیها و روشهای

به کار رفته برای دستیابی به این هدفها به چشم می‌آید. در این رویکرد نقش بازار گرایانه و محدودتری برای دولت، با تمرکز بر بهینه‌سازی کارایی بازارها پیشنهاد می‌شود. (ص ۶۸)

در چشم‌انداز جدید دو هدف عمده بازار مالی روستایی عبارت است از: افزایش رشد از طریق گسترش درآمدهای روستایی و کاهش فقر روستایی. دولت در جهت رقابتی شدن بازارهای مالی با مکانیسمهایی چون مقررات زدایی بخش مالی، حمایت از محیط رقابتی، حمایت از ثبات اقتصاد کلان از طریق نرخهای ارز تعیین شده به وسیله بازار، تقویت و تجهیز پس‌اندازهای داخلی و نوسازی و تجدید ساختار مؤسسه‌های اعتباری و خصوصی اقدام می‌کند. گاهی دولت برای تحقق هدف خود (کاهش فقر) دست به مداخله در بازارهای مالی روستایی می‌زند، اگر هدف عمده بازارهای مالی روستایی کاهش فقر باشد، این هدف باید صرفاً در رابطه با اثر مداخلات روی «گروه هدف»

بی‌ثباتی در اقتصاد کلان، واسطه‌گریهای مالی روستایی را مستقیماً از طریق متغیرهای پولی همانند نرخهای بهره حقیقی و به طور غیر مستقیم از طریق تأثیرگذاری بر مشتریان، تحت تأثیر قرار می‌دهد

راندن کشاورزان فقیر می‌شود، دریافت‌کنندگان وام گاهی اوقات وامهای «کوچک» را به منزله کمکهای بلاعوض که اجباری به بازپرداخت آن نیست تلقی می‌کنند و تمرکز بر وام‌دهی صرف به کشاورزی ریسک مؤسسات مالی روستایی را افزایش داده است. در مجموع خانوارهای روستایی غالباً دسترسی کمتری به اعتبار کافی، پس‌انداز و خدمات بیمه نسبت به خانوارهای شهری دارند. (صص ۳۸ و ۳۹)

در انتهای این بخش، انتقاد اساسی از رویکرد سنتی مطرح می‌گردد:

○ گرچه رویکرد سنتی در سطح بخش کشاورزی دارای مزیت و منافع است، اما هدف افزایش درآمد روستایی و کاهش فقر تأمین نمی‌شود. رویکرد سنتی در زمینه پرداخت اعتبار کشاورزی، سه تأکید نابجا دارد؛ در مورد پرداخت، بر کمیت وام‌دهی بیش از کیفیت آن تأکید دارد، در زمینه کشاورزی این رویکرد در کارآفرینیهای روستایی غیر کشاورزی غفلت کرده است و در مورد اعتبار از «تجهیز پس‌انداز» چشم‌پوشی کرده است و به قول وگل (۱۹۹۴)، نصف تأمین مالی روستایی فراموش شده است. (صص ۶۰ و ۶۱) «بهترین تجربه در بازارهای مالی روستایی بیانگر آن است که تلاش‌ها باید در جهت افزایش دسترسی به خدمات مالی در سطح وسیع هدف‌گیری شوند و فلسفه توسعه روستایی همان طور که در تضاد با توسعه کشاورزی است توسعه بازارهای مالی نیز باید در حوزه مکانی یا منطقه‌ای خاص به وقوع بپیوندد نه بر اساس بخش یا

بررسی کتابهای توسعه روستایی در شماره‌های قبلی نشریه

- توسعه در ایران (۱۳۵۷-۱۳۲۰) خاطرات
منوچهر گودرزی، خداداد فرمانفرمائیان و
عبدالمجید مجیدی، گام نو، ۱۳۸۱، ش ۷۲-۷۱،
صص ۱۹-۱۵

- توسعه روستایی، رابرت چمبرز، مصطفی
ازکیا، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ش ۱،
ص ۲۳

- توسعه روستایی، اولویت بخشی به فقرا
رابرت چمبرز، مصطفی ازکیا، انتشارات دانشگاه
تهران، ش ۴۰-۳۹، ص ۷۲

- جامعه‌شناسی ده در ایران، خسرو
خسروی، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۲، ش ۷-۶،
ص ۲۵

- زمین و انقلاب در ایران، اریک هوگلاند،
فیروزه مهاجر، نشر و پژوهش شیرازه، ۱۳۸۱،
ش ۶۰، صص ۸-۴

- فقر، روستا، توسعه، مفاهیم، رهیافتها و
شاخصه‌ها، حسن رضوی، مرکز تحقیقات و
بررسی مسایل روستایی وزارت جهاد سازندگی،
۱۳۷۷، ش ۲۴-۲۳، صص ۳۱-۳۰

- کشاورزی، فقر و اصلاحات ارضی در
ایران، محمد جواد عمید، سید رامین امینی‌نژاد،
نشر نی، ۱۳۸۱، ش ۷۶-۷۵، صص ۱۹-۱۶

- نهادگرایی و جهاد سازندگی، محمد جواد
ایروانی، وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۹، ش
۳۷-۳۶، صص ۹۰-۸۹

کافی نباشد و مداخلات جهت غلبه بر هنجارهای اجتماعی ممکن است هنوز حتی در نبود
کارایی بازار قابل توجیه باشد. (ص ۱۵۳)

بخش سوم

بخش سوم و پایانی کتاب، به «بازنگری در واسطه‌گری مالی روستایی در سطح
سازمانی و تشکیلاتی می‌پردازد» و از سه فصل تشکیل می‌گردد.

«شاخص عملکرد واسطه‌گری مالی روستایی» عنوان نخستین فصل از بخش سوم است
که در آن مشکلات عمده و اصلی اندازه‌گیری موفقیت پروژه‌های اعتباری روستایی مورد بحث
قرار می‌گیرد و پیشنهاد می‌کند که عملکرد مؤسسات مالی روستایی به عنوان جانشینی برای
ارزیابی موفقیت واسطه‌گری مالی روستایی به کار برده شود. چارچوبی که برای اندازه‌گیری
عملکرد مؤسسات مالی ارائه شده بر اساس «گسترش دامنه فعالیت» و «خودتکالی مالی» است.
«ایجاد ظرفیت تشکیلاتی (نهادی)» عنوان فصل دیگر این بخش است که در آن اصول
راهنمایی برای کمک به مؤسسات مالی روستایی به منظور بهبود «گسترش دامنه فعالیت»
و «خودتکالی» ارائه می‌کند. تجربیات دولتها و اعطاکندگان کمک جهت توسعه روستایی
در پروژه‌های واسطه‌گری مالی روستایی در برخی از کشورها در چهار گوشه‌های مربوط به این
فصل نشان داده شده است.

عنوان آخرین فصل کتاب «تجربه‌های برتر و سه روایت موفقیت» است که به طور
مفصل عملکرد و روشهای عملیاتی سه مؤسسه مالی روستایی را به بحث می‌گذارد که به
عنوان مؤسسات بسیار موفق شناخته می‌شوند. بانک کشاورزی و تعاونیهای کشاورزی در
تایلند، بانک راکیات اندونزی (BRI-UDS) و گرامین بانک بنگلادش، گرچه به لحاظ
مشتریان، هدف و محیط فعالیت متفاوت اند، با وجود این ویژگیهای مشترک خاصی می‌تواند
در اصول مدیریت و روشهای عملیاتی هر سه این مؤسسات شناسایی شود. این ویژگیها
می‌تواند رهنمودهای مفیدی را برای پروژه‌های واسطه‌گری مالی روستایی ارائه کند.

کلام آخر

به طور کلی این کتاب به یکی از موضوعات کلیدی در توسعه روستایی یعنی چگونگی
تدارک خدمات مالی روستایی پرداخته است. استفاده و استناد نویسندگان از حجم وسیعی از
مطالعات و تجارب سایر کشورها در قالب ۱۶۸ چهارگوش در کتاب اطلاعات تخصصی
مفیدی را برای سیاستگذاران، کارشناسان و دست‌اندرکاران نهادهای مالی روستایی ارائه
می‌دهد، ساختار پژوهش در کتاب به نحوی است که می‌تواند به عنوان کتاب مرجعی برای
طراحی و سیاستگذاریهای مالی در مناطق روستایی مورد استفاده قرار گیرد. نکته مهم در
کتاب ضرورت جهت‌گیری توسعه‌ای نهادهای مالی در مناطق روستایی با دو هدف افزایش
درآمد و کاهش فقر است و اینکه نقش برجسته سازمانها و مؤسسات غیردولتی در
واسطه‌گری مالی و نقش مداخله‌ای دولت در حمایت و ایجاد بستر مساعد برای موفقیت این
نهادهای مالی است. اما برخی از توصیه‌های این کتاب در بعضی از کشورهای در حال
توسعه از جمله کشور ما که در چارچوب برنامه‌ریزی بخشی، مدیریت می‌گردد نمی‌تواند
کاربرد گسترده‌ای داشته باشد.

گسترش مؤسسات مالی غیردولتی در مناطق روستایی و ایجاد تغییرات ساختاری در
جهت‌گیریها و ساختار نهادهای مالی در مناطق روستایی یکی از پیش شرطهای توسعه این
مناطق می‌تواند باشد.

در انتها یادآور می‌شوم این کتاب که به سفارش بانک کشاورزی ترجمه شده است مانند سایر
کتابهایی که به سفارش دستگاه‌های اجرایی دولتی تهیه و چاپ می‌گردند از نظر شمارگان و نحوه
توزیع محدودیتهایی دارد و اغلب در شبکه داخلی دستگاههای ذیربط توزیع می‌گردد، به همین
دلیل در دسترس و اطلاع عموم کارشناسان قرار نمی‌گیرد. که جا دارد به این مهم توجه شود.

منبع:

لاهوف، کار و استیگلیتز، جوزف، ای (۱۳۷۷) اقتصاد سازمانهای روستایی، نظریه، عمل و
سیاست، حجت یوسفی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.